

Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Hane Halkı Gelir Grupları İle İlişkisi

A Research on the Performance of the Profitability Values of Participation Banks in Turkey with the Income of the People

Kadir YILMAZ ^a Münevver TURANLI ^b

^a İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstatistik Bölümü, İstanbul, Türkiye. dekartezyen@hotmail.com

^b İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstatistik Bölümü, İstanbul, Türkiye. mturanli@ticaret.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
Anahtar Kelimeler: Katılım bankaları Hane halkı geliri Gelir grupları Finansal performans	Amaç – Bu çalışma da, Türkiye’de katılım bankalarının finansal performanslarının hane halkı gelir grupları ile ilişkisi incelenmiştir. Yöntem – Çalışma da TÜİK hane halkı gelir grupları ile İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) tarafından Türkiye için derlenmiş olan varlık getirisi (ROA), likidite/varlık oranı (LR) ve varlık/sermaye oranı (CA) değişkenleri kullanılmıştır. Tüketici Güven İndeksi (TGI) ve Tüketici Fiyat Endeksi (TUFİ) verileri ise araştırmanın kontrol verileridir. Araştırmada 2013-2018 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Bulgular – Araştırma sonuçlarına göre, incelenen zaman dilimi içerisinde tüm gelir gruplarının gelir düzeylerinde bir artış olduğu görülmüştür. Ancak zaman içerisinde, gruplar arasındaki gelir dağılımı farkının da arttığı görülmüştür. Korelasyon analizi sonuçlarına göre CA ile yıl arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişki bulunmuştur ($p<0.01$). DLR ile yıl arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ($p<0.05$); TGI ile istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde ilişki bulunmuştur ($p<0.01$). ROA ile TUFİ arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Logit model sonuçlarına göre; katılım bankalarının varlık/sermaye oranları üzerinde, yılın eksi ve anlamlı bir katkısının olduğu, diğer bir ifadeyle zaman içerisinde varlık/sermaye değerlerinin düştüğü görülmektedir. Ancak hane halkı gelir grubu tek değişkenli analizde anlamlı etkiye sahip olsa da, çok değişkenli analizde etkisi anlamlı değildir ($p>0.05$). Tartışma – Elde edilen sonuçlar, Türkiye’deki katılım bankalarının, daha düşük gelir gruplarında, daha sağlam ve uzun vadede kalıcı gelir elde edebileceğini göstermektedir.
Gönderilme Tarihi 3 Eylül 2022 Revizyon Tarihi 6 Aralık 2022 Kabul Tarihi 15 Aralık 2022	
Makale Kategorisi: Araştırma Makalesi	
ARTICLE INFO	ABSTRACT
Keywords: Participation banks Household income Income groups Financial performance	Purpose – In this research, the relationship between the profitability and financial performance of participation banks in Turkey with household income groups has been examined. Design/methodology/approach – In the research, return on assets (ROA), liquidity/asset ratio (LR) and asset/capital ratio (CA) variables compiled for Turkey by Turkstat household income groups and Islamic Financial Services Board (IFSB) were used. Consumer Confidence Index (TGI) and Consumer Price Index (TUFİ) data are the control data of the research. Data between 2013 and 2018 were used in the research. Results – According to the results of the research, an increase was observed in the income levels of all income groups within the examined time period. However, over time, it was observed that the income distribution gap between the groups also increased. According to the results of correlation analysis, statistically significant and negative ($p<0.01$) between CA and year; A statistically significant and positive correlation was found with TGI ($p<0.01$). Statistically significant and positive ($p<0.05$) between DLR and year; A statistically significant and negative correlation was found with TGI ($p<0.01$). A statistically significant and positive correlation was found between ROA and TUFİ ($p<0.05$). According to the logit model results; It was found that the year has a negative and significant contribution to the asset/capital ratios of participation banks, in other words, asset/capital values have decreased over time. However, although household income group has a significant effect in univariate analysis, its effect is not significant in multivariate analysis ($p>0.05$). Discussion – The results show that participation banks in Turkey can generate more robust and long-term permanent income in lower income groups.
Received 3 September 2022 Revised 6 December 2022 Accepted 15 December 2022	
Article Classification: Research Article	

Önerilen Atıf / Suggested Citation

Yılmaz, K., Turanlı, M. (2022). Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Hane Halkı Gelir Grupları İle İlişkisi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14 (4), 2785-2795.

1. Giriş

Bankacılık sektörü bir ekonomik sistem içerisinde nakit akışının sağlanmasının yanında, “yastık altı” olarak nitelendirilen, bireylerin yatırıma yetmeyecek olan birikimlerinin bir araya gelerek yatırım değeri kazanmasına da yardım etmektedir. Bu nedenle bankacılık sektörünü esasen küçük birikimcilerin kısmi yatırımcılara dönüştüğü bir sistem olarak değerlendirmek mümkündür. Bu yapısı itibarıyla bankalar, bir ekonomik sistemin güçlülüğünü ve krizlere karşı dayanıklı olmasını sağlayan, önemli ekonomik ve finansal aktörlerdir (Morais vd, 2019; Zogjani vd, 2016; Shukla, 2014; Awdeh, 2012; Fama ve French, 1993).

Asimetrik bilgi teorisine göre, bir ekonomi içerisinde bilgi asimetrisinden ileri gelen monetaristlerin panikleri banka bilançolarının kötüleşmesine, bankaların bu durumda kredi tanımlanmasın da sorunlar yaşamasına ve şirketleri kredilendirememesine neden olmaktadır. Buna bağlı olarak, kredi alamayan şirketlerin büyümemesi ekonomik krize zemin hazırlamaktadır. Asimetrik bilgi teorisi, birçok makroekonomik göstergeleri olan devasa ekonomik sistemlerin aslında sadece güven indeksleri ya da bilgi asimetrisinin neden olduğu monetarist panikleri, banka bilançoları ve borsa indeksi olmak üzere, üç başlığa indirgemektedir. İlginç olan ise bu teorinin son yıllarda yaşanan ekonomik krizleri açıklamada çok yüksek düzeyde yeterli olmasıdır. Dolayısıyla bankacılığı asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde, makroekonomik anlamda ekonomilerin finansal performans göstergeleri olarak da nitelendirmek mümkündür (Spread, 2011; Genesove, 1993; Akerlof, 1970). Her ne kadar günümüzde kripto para gibi, üretimde farklı borsa ve emtia türleri gibi alternatifler artmaya başlasa da, bankacılık hala monetaristlerin en önemli tercihlerinin başında gelmektedir.

Bankacılık sektörünün ekonomik sistem içerisinde etkili bir şekilde işlemlerini etkileyen pek çok unsur olmakla birlikte, ülke içerisinde finansal sistemi etkileyen makro ekonomik ve mikro ekonomik çapta birçok değişken olduğu ifade edilebilir. Bunun yanında, bir ekonomik sistem içerisindeki aktörlerin davranışlarından siyasi ve politik iklime, sosyolojik ve kültürel normlardan toplumun sahip olduğu değerlere kadar birçok faktör, yine para politikaları ve ekonomik araçların üzerinde anlamlı etkiye sahiptir.

Ülkemizde ve özellikle din inancının İslam yoğunluklu olduğu ülkelerde, bankacılık sektörünün temel kazanç sisteminin “kar” yerine “faiz” olarak adlandırılmasından ötürü, bankacılık sektörüne karşı önemli bir tavrın olduğu ifade edilebilir. Bunun sonucu olarak kavramların olması gerektiği şekilde isimlendirildiği “katılım bankaları” kavramı ön plana çıkmıştır.

Katılım bankalarının diğer banka türlerine göre literatüre yeni girmiş olmaları ve günümüzde hala bankaların birer kar payı veren kar ortakları mı, yoksa tüm dini inanışlarda yasaklanmış olan faiz işlevi mi yerine getirdiklerinin hala tartışma konusu olması nedeniyle, üzerinde kesin fikir birliği olan bir tanımlı yoktur. Katılım bankalarını genel olarak İslami duyarlılık üzerinden, faizsiz bankacılık işlemleri olarak tanımlamak mümkündür. Aslında faizsiz bankacılık kavramı da, bir dönem katılım bankalarının yerine kullanılmıştır. Ancak bankacılık sistemi gibi köklü geçmişe, uluslar arası anlamda birlik ve yapılaraya sahip olmadığını ifade etmek gerekir (Çonkar ve Gökgöz, 2021; Akyüz vd, 2020; Kartal, 2020; Kofoğlu, 2020; Kolukısa, 2018; Dinç, 2017; Avcı ve Aktaş, 2015; Özulucan ve Deran, 2009).

Katılım bankalarının diğer bankacılık türlerine göre tarihlerinin çok geçmişe dayanmaması ve günümüzde monetarist kesim için farklı alternatiflerin geliştirilmesi ile birlikte, bu bankacılık türünün hangi alanda ve hangi yatırımcı tipine hitap etmesinin gerekli olduğu önemli bir araştırma konusu olmuştur. Yapılan bu çalışma da, hangi gelir grubunda katılım bankalarının daha yüksek kar elde ettiklerinin ve hangi gelir grubunda elde edilen gelirin daha istikrarlı olduğunun araştırılması amaçlanmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde, analiz bölümünde incelenen parametreler ve genel olarak araştırmada kullanılan kavramlara yönelik kısa bilgiye yer verilmiştir.

2.1. Banka Kavramı ve Bankacılık Sistemi

Banka kavramını en genel tanımıyla, küçük birikimlerin bir araya gelerek, küçük, orta ya da büyük çaplı yatırıma dönüşmesi için aracı olan kurum şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu bakımdan bankalar, bir anlamda finansal sisteme ya da ekonomiye dahil olmayacak kadar küçük ya da çeşitli sebeplerle ekonomiye dahil olmaya çekinen finansal kaynakların, ekonomik sistem ve döngü içerisine girmesini sağlayan

kurumlardır (Zogjani vd, 2016; Shukla, 2014; Awdeh, 2012). Aslında günümüzde borsa ve benzeri yatırım türevlerinin artmasıyla, finansal aracı kurumlar da benzer işlevi görmektedir. Fakat bankalar, daha kurumsal, organize, gelişmiş ve genellikle belirli sınırlar dahilinde devlet destekli kurumlardır. Finansal araçlardan farklı olarak bankalar, yasal düzenlemeler ile hareket etmekte ve genel olarak faaliyetlerinde, kamusal bir kaygı ile hareket etmek, kamu yararını gözetmek zorundadırlar.

Bankacılık sistemi ise bankaların bir araya gelerek kurmuş olduğu sistem şeklinde ifade edilebilir. Bankaların belirli konularda görev ve yetkileri ile faaliyetlerini düzenleyen, yatırımcı ya da mevduat sahiplerinin haklarını gözetken ve bankaların finansal işlemlerini denetleyen bu sistem içerisinde, yasal düzenlemeler ve belirli şartlar altında, bankalara yatırılacak olan mevduatlara güvenceler sağlanmaktadır. Bankacılık sistemi bu yapısı itibarıyla, finansal sisteme likidite sağlayan, makroekonomik anlamda sistemi sürekli olarak dengeleyen, küçük birikimlerin büyük yatırımlara dönüştüğü ve bu sayede üretim, istihdam, kalkınma gibi birçok alanda katkıları olan önemli bir sistemdir.

2.2. Katılım Bankası Kavramı

Bankacılık sisteminin temelinde küçük birikimlerin toplanması, bunların yatırıma dönüştürülmesi, daha sonra paranın işletilmesi ve elde edilen kazancın ise mevduat sahiplerine ödenmesi gelmektedir. Ancak mevduat sahiplerinin özendirilmesi için verilen devlet güvencesi ya da bankaların kendilerinin vermiş olduğu güvenceler, kaybetme riskini ortadan kaldırmaktadır. Bu durum ise dünya nüfusunun üçte ikisinden fazlasının sahip olduğu temel dinlerde yasaklanmış olan tefecilik ve faiz ile eşdeğer görülmektedir. Bu noktada bankaların zarar etme ihtimallerinin olması, fakat bunu mevduat sahiplerine yansıtılmaları, bankaların aslında ortaklık sistemi olduğu fikrini çürütmekte ve sonuç da paradan para kazanma söz konusu olmakta bu da dini öğretiler de yasaklanmaktadır.

Aslında bankacılık sektörünün geçmişten günümüze tarihi süreçteki hareketleri de, bu algıyı desteklemektedir. Çünkü yukarıda anlatıldığı gibi, bankalar yatırım ve mevduat sahiplerinden, belirlenen faiz oranlarında fon sağlamak ve bu fonlar gene belirli faiz oranların da ihtiyaç sahiplerinin kullanımına sunulmaktadır. Bu nedenle, bankalar zararlarını, yatırım ve mevduat sahiplerine yansıtmadıklarından dolayı, bankaların yatırım ve mevduat sahipleri ile borçlu alacaklı ilişkisi doğmaktadır. Tüm bunlardan ötürü bankacılık sektöründen uzak duran mevduat sahipleri için, İslam dini özelindeki kural ve kaidelere bağlı olan, referanslarını İslam dininden alan, kar kadar zarar ihtimalini de mevduat sahiplerine sunan bankacılık türevine “katılım bankası” adı verilmektedir. Aslında katılım bankaları, bankacılık sektörünün temel işlevi olan, “katılarak ortak iş kurma” düşüncesine atıfta bulunmaktadır. Kar kadar zarar ihtimalinin de olması, yine İslam dininde helal kabul edilen ticarete atıfta bulunmaktadır (Çonkar ve Gökgöz, 2021; Akyüz vd, 2020; Kartal, 2020; Kofoglu, 2020; Kolukisa, 2018; Dinç, 2017; Avcı ve Aktaş, 2015; Özulucan ve Deran, 2009). Her ne kadar günlük yaşantıda İslam referanslarına çok sadık bir biçimde bağlı olmasa da, söz konusu faiz ve helal kavramları olduğunda, çok önemli bir kesimin bankalar konusunda çekinceli olduğunu ifade etmek mümkündür. Nitekim günümüzde konut sektörünün bir yatırım aracı olarak görülmesi ve katılım bankalarının çıktıkları günden itibaren çok büyük ilgi görmelerini de, bu çekince ile izah etmek mümkündür.

Katılım bankaları ülkemizde her geçen gün hızla büyüyen bir sektör teşkil etmektedir. Yıllara göre katılım bankalarının bilanço ve özkaynak değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Yıllara Göre Katılım Bankalarının Bilanço Ve Özkaynak Değerleri

Tarih	Bilanço (Bin TL)	Özkaynaklar (Bin TL)
2005	72.334,00	945.470,00
2006	82.455,00	1.560.934,00
2007	129.419,00	2.363.110,00
2008	118.396,00	3.728.020,00
2009	171.869,00	4.421.997,00
2010	225.099,00	5.456.635,00
2011	319.796,00	6.195.597,00
2012	474.085,00	7.380.808,00

2013	611.703,00	8.832.379,00
2014	628.786,00	9.611.991,00
2015	773.600,00	10.583.944,00
2016	786.172,00	11.430.828,00
2017	747.856,00	13.553.441,00
2018	882.519,00	16.614.212,00
2019	971.298,00	21.453.405,00
2020	1.114.195,00	26.959.798,00
2021	1.253.206,00	33.963.352,00

2.3. Gelir Dağılımı ve Gelir Grupları

Bir ekonomik sistem içerisinde, gelir dağılımı için teoride iki türlü paylaşım söz konusu olabilir. Bunlardan ilki herkese eşit gelirin sağlandığı sistemler iken, diğeri ise kişilerin üretmiş oldukları değerlere göre kazanç elde etmelerini savunan liberal sistemlerdir. Tarihi süreç içerisinde yaşanan deneyimler ve sosyal gelişmeler, her iki yöntemin de aslında çok ciddi insan hakları ihlalleri başta olmak üzere, sosyal ve toplumsal sorunlara yol açtığını göstermiştir. Literatürde hem liberlizmi, hem de sosyalizmi eleştiren ve çok sert bir şekilde suçlayan çalışmalar mevcuttur. Öte yandan günümüzde, bu iki yaklaşım içerisinde, üretilen değere göre paylaşım en az zararı olan ve üretimden gelişmeye, pozitif değer katmaya kadar en etkili sistem olduğunu ya da daha iyi bir alternatifinin olmadığını göstermiştir (Aktan, 1995; Erdoğan, 1993; Hayek, 1993).

Bu noktadan hareketle, günümüzde bir ekonomik sistem içerisinde gelir grupları artık kabul edilen bir olgu haline gelmiş olup, birçok modern ülkede, gelir grupları yüzdeler halinde incelenmekte ve analiz edilmektedir. Sosyolojide ağır eleştiriler alan sınıf ya da kast sistemi, söz konusu ekonomi olduğunda daha hoşgörülü bir şekilde ele alınmaktadır. Aslında bu noktada, sosyal teoriler her bir sınıf içerisinde gelir dağılımı adaleti ya da sınıflar arasındaki farkın minimize edilmesi gibi sosyolojik anlamda bu sınıflamayı hafifletmeye çalışırken, ekonomide artık bu durum kabullenilmiş ve üzerinde birçok veri tanımlama, analiz ve çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışma da, TÜİK tarafından yapılan, tüm gelir gruplarının medyan sınıflarına göre I, II, III, IV ve V. Dilimlerine göre ekonomik sınıflar analiz edilmiştir.

3. Yöntem

3.1. Araştırma Modeli

Yapılan araştırma betimsel tarama modelinde desenlenmiştir. Betimsel tarama modelinde, bir olgu ya da durum nicel ve nitel veriler ile ortaya koyulmaktadır (Karasar, 2012). Araştırmada Türkiye’de katılım bankalarının karlılık finansal performanslarının hane halkı gelir grupları ile ilişkisi bicele veriler ile betimlenmiş, ilişkisel tarama modellerinden logit modeli ile analiz edilmiştir. Logit modelinde, nonparametrik bir ya da birden fazla bağımlı değişkenin, etkili faktörler ile ilişkilendirildiği bir model kurulmaktadır (Cohen vd, 2007). Araştırmada veri setinin 2008-2018 yılları arasında son on yılla sınırlı olması ve dağılımlarının standart normal dağılıma uygun olmaması nedeniyle, logit model kullanılmıştır.

3.2. Veri Seti

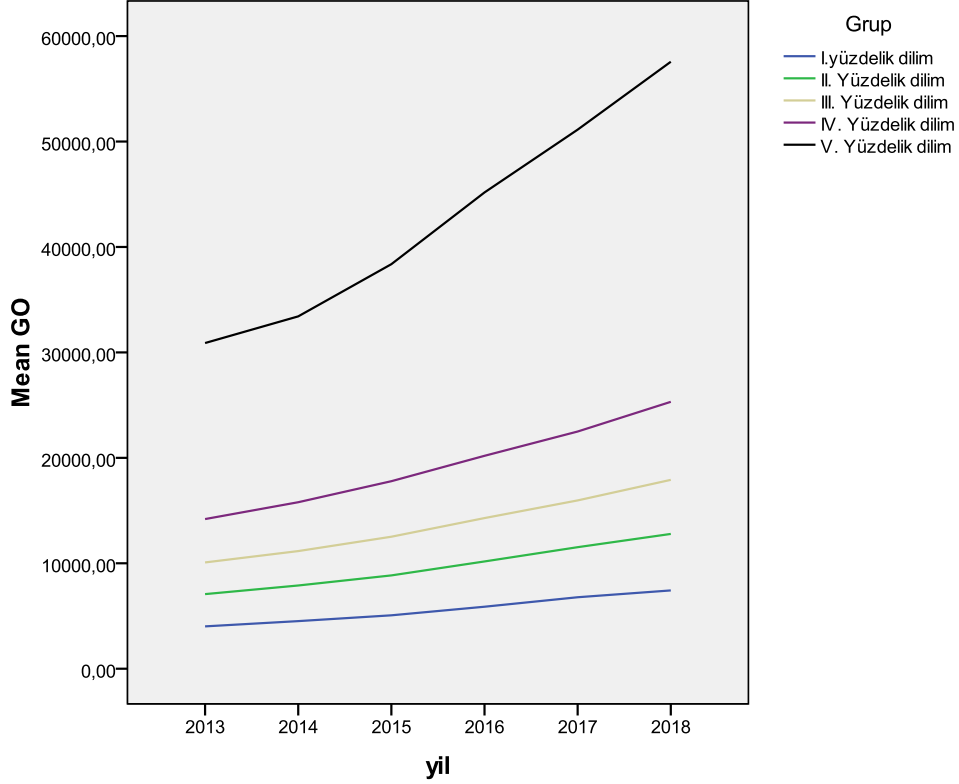
Katılım bankalarının varlık getirisi (ROA), likidite/varlık oranı (LR) ve varlık/sermaye oranı (CA) araştırmanın bağımlı değişkenleridir. Araştırmanın bağımlı değişkenleri Islamic Financial Services Board (IFSB) tarafından derlenen İslami Bankacılık Verileri Türkiye raporundan alınmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri ise 2008-2018 yılları arasında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20’lik gruplar, bu grupların ortalama gelirleri (GO); kontrol değişkenleri olarak ise Tüketici Güven İndeksi (TGI) ve Tüketici Fiyat Endeksi (TUFİ) olarak belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler TÜİK veri tabanından, kontrol değişkenleri ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) üzerinden alınmıştır. Deflatör etki içermemesi için, tüm parametrelerin yüzde değişimleri alınmıştır.

3.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde dağılımların normallik analizi için Kolmogorov Smirnov testi kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygun olması nedeniyle, ilişkisel tarama analizinde Pearson momentler korelasyon analizi kullanılmıştır. Araştırma parametrelerinin birim kök testleri için Augmented Dickey-Fuller testi ve Phillips Peron testi yapılmıştır. Birim kök içeren parametreler için doğal logaritmik dönüşüm yapılmış ve logit model analizi yapılmıştır. Tüm analizler %95 güven aralığında, 0.05 anlamlılık düzeyinde, SPSS 17.0 for Windows ve Stata MP 14.0 for Windows paket programında gerçekleştirilmiştir.

4. Bulgular

Gelir gruplarına göre hane halkı gruplarının ortalama gelir düzeylerinin zaman içerisindeki değişimi Şekil 1’de gösterilmiştir.

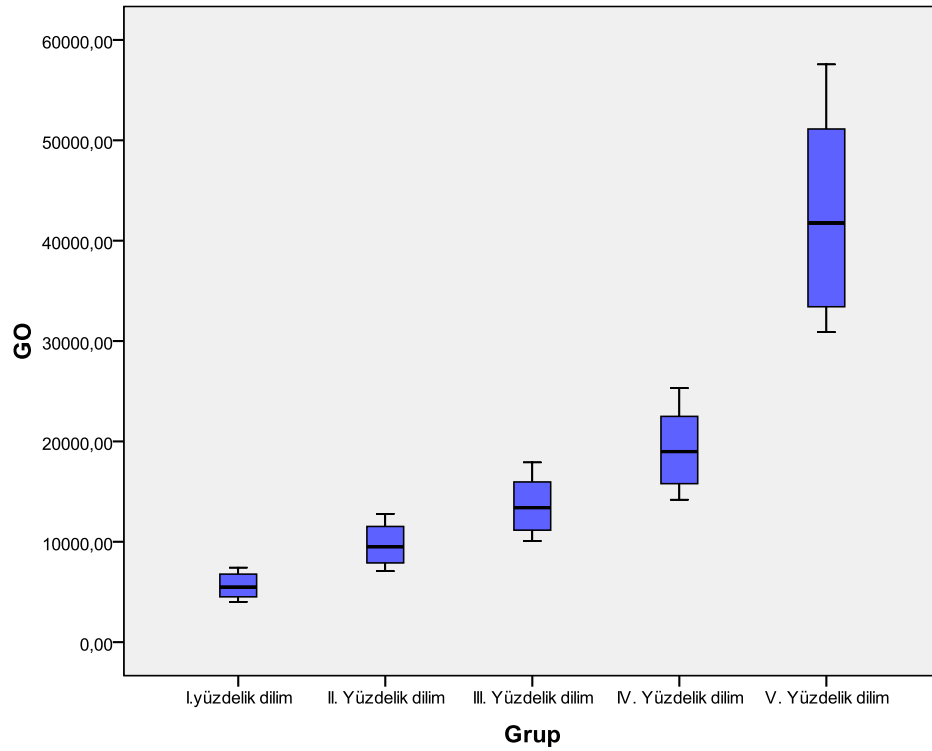

Şekil 1. Gelir Gruplarına Göre Hane Halkı Gruplarının Ortalama Gelir Düzeylerinin Zaman İçerisindeki Değişimi

Kaynak: TÜİK Verilerinden Yararlanılarak, Araştırmacı Tarafından Derlenmiştir.

Zaman içerisinde tüm gelir gruplarında da gelir düzeylerinin arttığı görülmektedir. Öte yandan zaman içerisinde bu gelir artışı gelir grupları arasındaki farkları da arttırmıştır. 2013 yılında gelir gruplarının ortalama gelirleri arasındaki farklar, 2018 yılına göre daha düşüktür. Diğer bir ifadeyle, 2013 yılından itibaren gelir düzeyleri ve gelir dağılımı adaletsizliği sürekli olarak artış trendi göstermiştir.

Gelir gruplarına göre hane halkı gruplarının ortalama gelir düzeylerinin zaman içerisindeki değişim aralıkları Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Gelir Gruplarına Göre Hane Halkı Gruplarının Ortalama Gelir Düzeylerinin Zaman İçerisindeki Değişim Aralıkları

Kaynak: TÜİK Verilerinden Yararlanılarak, Araştırmacı Tarafından Derlenmiştir.

Şekil 2’de görüleceği gibi; gelir dağılımının değişim aralığı, gelir grubu seviyesi arttıkça artmaktadır. Diğer bir ifadeyle, daha yüksek gelir gruplarında, ortalama gelir düzeyleri daha yüksek değişim göstermektedir.

Araştırma değişkenlerine yönelik normallik analizi için yapılan Kolmogorov Smirnov testi sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Araştırma Değişkenlerine Yönelik Normallik Analizi İçin Yapılan Kolmogorov Smirnov Testi Sonuçları

	Kolmogorov Smirnov-Z	p
CA	0.841	0.479
LR	1.555	0.016
ROA	1.324	0.060
GO	1.141	0.148
TGI	1.071	0.201
TUFE	1.354	0.051
DLR	1.193	0.116

CA: Varlık/Sermaye, LR: Likidite/Varlık, ROA: Varlık getirisi, GO: Hane halkı gelir ortalaması; TGI: Tüketici Güven İndeksi, TUFE: Tüketici Fiyat Endeksi, DLR: Fark Likidite/Varlık

Araştırma değişkenleri içerisinde sadece LR parametresinin dağılımı standart normal dağılıma uymamaktadır ($p < 0.05$). Bu nedenle, LR değişkeninin farkı alınmıştır. Bunun dışındaki tüm değişkenlerin dağılımı standart normal dağılıma uygun olup, parametrik testler uygulanabilir.

Katılım bankalarının getiri göstergeleri ile GO, zaman, TGU ve TUFE arasındaki ilişki için yapılan Pearson’s korelasyon analizi sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Katılım Bankalarının Getiri Göstergeleri ile GO, Zaman, TGU ve TUFE Arasındaki İlişki İçin Yapılan Pearson's Korelasyon Analizi Sonuçları

	CA	DLR	ROA
GO	-0.261	0.114	0.111
Yıl	-0.931**	0.366*	0.315
TGI	0.730**	-0.547**	-0.235
TUFE	-0.006	-0.035	0.379*

*p<0.05 **p<0.01; CA: Varlık/Sermaye, LR: Likidite/Varlık, ROA: Varlık getirisi, GO: Hane halkı gelir ortalaması; TGI: Tüketici Güven İndeksi, TUFE: Tüketici Fiyat Endeksi, DLR: Fark Likidite/Varlık

Korelasyon analizi sonuçlarına göre CA ile yıl arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde (r=-0.931; p<0.01); TGI ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişki vardır (r=0.730; p<0.01). DLR ile yıl arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde (r=0.366; p<0.05); TGI ile istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde ilişki vardır (r=-0.547; p<0.01). ROA ile TUFE arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişki vardır (r=0.379; p<0.05). Hane halkı ortalama gelir kontrollü katılım bankalarının getiri göstergeleri ile GO, zaman, TGU ve TUFE arasındaki ilişki için yapılan Pearson's korelasyon analizi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Hane Halkı Ortalama Gelir Kontrollü Katılım Bankalarının Getiri Göstergeleri İle GO, Zaman, TGU ve TUFE Arasındaki İlişki İçin Yapılan Pearson's Korelasyon Analizi Sonuçları

	CA	DLR	ROA
GO	-0.496**	0.216	0.212
Yıl	-0.931**	0.366	0.315
TGI	0.730**	-0.547**	-0.235
TUFE	-0.006	-0.035	0.379*

*p<0.05 **p<0.01; CA: Varlık/Sermaye, LR: Likidite/Varlık, ROA: Varlık getirisi, GO: Hane halkı gelir ortalaması; TGI: Tüketici Güven İndeksi, TUFE: Tüketici Fiyat Endeksi, DLR: Fark Likidite/Varlık

Hane halkı kontrollü korelasyon analizi sonuçlarına göre CA ile GO (r=-0.496; p<0.01) ve yıl arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde (r=-0.931; p<0.01); TGI ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişki vardır (r=0.730; p<0.01). DLR ile TGI arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde ilişki vardır (r=-0.547; p<0.01). ROA ile TUFE arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişki vardır (r=0.379; p<0.05). hane halkı gelir kontrollü korelasyon, ortalama gelir ile CA arasındaki ilişkinin anlamlı olmasını sağlamıştır.

Tablo 5. Araştırma Değişkenlerine Yönelik Birim Kök Testleri

	t değeri	%1 CV	%5 CV	%10 CV	p ^a	p ^b
CA	-0.3141	-3.6793	-2.9678	-2.6230	0.9110	0.9326
LR	-1.4736	-3.7378	-2.9919	-2.6355	0.5294	0.3571
ROA	-1.6130	-3.6793	-2.9678	-2.6230	0.4634	0.4431
GO	3.7369	-3.7241	-2.9866	-2.6326	>0.05	0.0016
TGI	0.0097	-3.7378	-2.9919	-2.6355	0.9506	0.6495
TUFE	-1.5944	-3.6793	-2.9678	-2.6230	0.4726	0.4110

a. Augmented Dickey-Fuller testi, b. Phillips Peron testi.

ADF testleri tüm parametrelerin birim kök içerdiklerini göstermekte olup, bu nedenle tüm değişkenler için logaritmik dönüşüm yapılmış ve logit model analizi yapılmıştır. Bunun için üç model aşağıdaki gibi kurulmuştur:

$$\text{Ln\_CA} = \beta_0 + \beta_1 (\text{Ln\_GO}) + \beta_2 (\text{Yıl}) + \beta_3 (\text{Ln\_TGI}) \quad (1)$$

$$\text{Ln\_DLR} = \beta_0 + \beta_1 (\text{Ln\_TGI}) \quad (2)$$

$$\text{Ln\_ROA} = \beta_0 + \beta_1 (\text{Ln\_TUFE}) \quad (3)$$

Analiz sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Araştırma Modellerine Yönelik Logit Model Analiz Sonuçları

Model	Standart olmayan katsayılar		Standart katsayılar	t	p
	B	Std. Hata	Beta		
Ln_CA					
(Sabit)	51,005	6,940		7,350	,000
1. Ln_GO	-1,588E-5	,004	,000	-,004	,997
model Yıl	-,026	,003	-1,092	-7,911	,000
Ln_TGI	-,089	,065	-,188	-1,379	,180
R ² : 0.867; F: 63.983; p<0.05					
Ln_DLR					
2. (Sabit)	-0.155	0.648		-0.240	0.812
model Ln_TGI	-0.127	0.154	-0.154	0.827	0.415
R ² : 0.024; F: 0.685; p>0.05					
Ln_ROA					
3. (Sabit)	-4.381	0.003		-1295.083	0.000
model Ln_TUFE	-0.261	0.006	-0.997	-44.276	0.000
R ² : 0.993; F: 1960.387; p<0.05					

Analiz sonuçlarına göre 1 ve 3. modeller istatistiksel olarak anlamlı olup (p<0.05), 2. model ise istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine sahip değildir (p>0.05). Birinci modelde, katılım bankalarının varlık/sermaye oranları üzerinde, yılın eksi ve anlamlı bir katkısının olduğu, diğer bir ifadeyle zaman içerisinde varlık/sermaye değerlerinin düştüğü görülmektedir. Ancak hane halkı gelir grubu tek değişkenli analizde anlamlı etkiye sahip olsa da, çok değişkenli analizde etkisi anlamlı değildir (p>0.05). Üçüncü model ise katılım bankalarının varlık getirileri üzerinde TUFE'nin etkisinin anlamlı olduğunu ve yönünün ise negatif olduğunu göstermektedir.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, günümüzde giderek önemi artan ve gerek Türkiye’de, gerekse dünyada daha fazla yatırımcı ile buluşan katılım bankalarının hangi gelir grubunda daha yüksek getiri elde edebileceği ve hangi gelir grubunun daha kalıcı olarak katılım bankalarına yöneldiğinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede bankaların karlılık finansal performansları ile TÜİK hane halkı gelir gruplarının gelirleri arasındaki ilişki logit model ile analiz edilmiştir.

Katılım bankalarına yönelik literatürde yapılan çalışmalar, son yıllarda katılım bankalarının değerinin ve bu bankalara karşı ilginin arttığını göstermektedir. Öte yandan karlılık düzeyini arttırmada ve karlılık üzerinde etkili faktörleri belirlemede yeterli düzeyde çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak katılım bankalarının işleyiş sistemi, kar belirleme düzenleri, müşteri portföyü gibi konularda yapılan çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Kofoğlu (2020) yapmış olduğu çalışmada, katılım bankalarında kar oranlarının belirlenmesinde faiz ve enflasyon oranlarının dikkate alındığını ya da alınabileceğini öne sürmektedir. Bir başka çalışmada Avcı ve Aktaş (2015), katılım bankalarındaki kar payı ödemeleri ile mevduat bankalarının faiz ödemeleri arasında benzerliğin olduğunu ve bunun temel sebebinin müşteri ile bankanın kar payını beraber belirleyerek, epeşin al-vadeli sat işlemlerden ileri gelebileceğini ifade etmişlerdir. Pehlivan (2016) katılım bankalarının tarihi süreçteki gelişmelerini finansal oranlarla incelediği çalışmasında, bu banka türlerinin zaman içerisinde çok hızlı bir büyüme trendinde hareket ettiklerini rapor etmiştir. Özuluçan ve Deran (2009) çalışmalarında, katılım bankaları ile geleneksel bankaların muhasebe uygulamalarının her ne kadar faiz-kar payı farklılıklarından ileri gelen bazı farklılıklar olsa da, birbiri ile benzer yapıya sahip olduklarını gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Yücel ve Atlı (2014) ise çalışmalarında, katılım bankalarında elektronik pazarlama yöntemlerinin kullanımının arttığını ve bunun da, müşteri sayısında önemli artışa neden olduğunu bildirmişlerdir. Dinç (2017) çalışmasında katılım bankalarında birikim hesap değerlerinde risk

iştahına dayalı olarak bölünmüş vade havuzlarının, katılım bankalarında daha yüksek karlılığa yardım edeceğini bildirmiştir. Süngü ve Dilek (2020) çalışmalarında katılım bankaları ve geleneksel bankaların nasıl işlediklerine yönelik müşterilerin algılarını analiz etmişler ve müşterilerin İslami bankalara yönelik düşüncelerinde; ekonomiye katkılarının olduğu ancak dini gereklilikler konusunda yeterli düzeyde açık olmadığını düşündüklerini rapor etmişlerdir.

Katılım bankalarının karlılık oranlarına ilişkin çalışmalar ise sınırlı olmakla birlikte, son yıllarda artmaya başlamıştır. Kartal (2020) çalışmasında, katılım bankalarının kar ve maliyetlerini çok kriterli karar verme yöntemi ile 2017-2018 tarihleri için analiz etmiş, kar ve maliyetlerin pek çok değişkenden etkilendiğini bildirmiştir. Çonkar ve Gökgöz (2021) çalışmalarında, katılım bankalarında karlılık oranlarını belirlerken TÜFE ve döviz daha fazla ön plana çıkardıkları, ancak bunun yerine faizin daha fazla ön planda tutulması gerektiğini bildirmiştir. Bu bulgu, bu çalışma da üçüncü modelden elde edilen bulgular ile uyumludur. Çalışma da 2008-2018 yılları arasında TÜFE, karlılığı etkileyen en önemli faktör olarak bulunmuştur. Özdemir (2019) çalışmasında, katılım bankalarının Türkiye'deki mevcut durumlarını İslami mikrofinans çerçevesinde incelemiş ve ekonomik sistem içerisinde önemli yerlerinin olduğunu rapor etmiştir. Kolukısa (2018) çalışmasında, Türkiye'de katılım bankaları ile geleneksel bankaları faiz ve kar oranları ile takipteki kredi oranları arasındaki ilişki bakımından kıyaslamış, katılım bankalarında daha yüksek kar oranı ile kredi kullanımının takipteki kredi oranlarını etkilemediği görülmüştür. Akyüz vd (2020) ise çalışmalarında Türkiye'de katılım bankalarının 2013-2017 yılları arasındaki finansal performanslarını CAMELS yöntemi ile ölçmüş, 2015 yılından itibaren bir düşüşün olduğunu rapor etmişlerdir. İncelenen zaman serisinin genişlemesi gerektiği, bu çalışmanın öncü olarak ele alınabileceğini ifade etmek mümkündür. Ayırcay vd (2014) çalışmalarında, 2006-2011 yılları arasında Türkiye'de katılım bankaları ile mevduat bankalarının finansal performanslarını kıyaslamış ve Türkiye'de katılım bankalarının yeterli düzeyde karlılığa henüz ulaşamadıklarını, mevcut potansiyelin kullanımının sınırlı olduğunu bildirmişlerdir. Bir başka çalışmada Yurttadur ve Demirbaş (2017) katılım bankaları ile mevduat bankalarının performanslarını kıyaslamış ve katılım bankalarının mevcut bankalara göre henüz yeterli potansiyeli kullanamadıkları ifade edilmiştir. Yine Tuncay (2018) Türkiye'de katılım bankaları ile mevduat bankalarının performanslarını kıyaslamış ve katılım bankalarının yeterli potansiyeli kullanmadıkları, bunun en önemli nedeninin ise kar ve zarar ortaklı yapılarından kaynaklandığını rapor etmiştir.

Sonuç olarak literatürde yapılan çalışmalarda her ne kadar katılım bankalarının performans göstergeleri mevduat bankaları ve çeşitli değişkenler ile kıyaslanırsa da, hangi gelir grubunda daha yüksek karlılık oranlarının ve daha kalıcı karlılığın elde edileceğine yönelik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bakımdan yapılan çalışma alan öncü olması, pazar bölümlendirme ve konumlandırması ile ilerlemeci yapısından ötürü önem arz etmektedir. Bunun yanında katılım bankalarının geçmişlerinin çok eskiye dayanmaması ve bu alanda verilerin sınırlı olması, çalışmanın sınırlılıklarının başında gelmektedir.

Ülkemiz de bazı kesimlerde ve özellikle din inancının İslam yoğunluklu olduğu ülkeler de , bankacılık ve faiz konularında, belki de faiz ile ilgili dini söylemlerin çok ağır olmasının da etkisiyle, faize karşı ciddi bir tepki ve tavır vardır. Katılım bankaları aslında bir bakıma, bu ihtiyaca yanıt vererek, önemli bir açığı gidermekte, aslında bankacılığın temel işlevi olan, üretim ve hizmet sektörlerini kredileme ve elde etmiş olduğu kar ile de kar ortaklığını sağlama görevini üstlenmektedir. Aslında bankaların temel görevi bu şekilde üretime destek vererek, üretilen artı değerini paylaşımına yardım etmek olsa da, gerek dini söylemler, gerekse bankaların bazı dönemler de uyguladıkları faiz politikaları ,faiz konusun da bu olumsuz algının oluşmasında rolü olduğu ifade edilebilir. Kuşkusuz bunun dışında da, tüketici karar süreçlerini ya da yatırımcı karar süreçlerini etkileyen başka sebepler olabilir. Ancak sebep ne olursa olsun, Türkiye'de bankalara yönelik olan bu önyargı, konut sektörü ya da başka sektörlerde, yatırım amaçlı olarak, arz dengelerini bozan tablolara yol açabilmektedir. Bu noktada katılım bankalarının, önemli bir fonksiyonu üstlendikleri ve işlevi yerine getirdikleri ifade edilebilir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar, katılım bankalarının bu işlevi yerine getirirken, dini hassasiyetlerinin nispeten daha yüksek olduğunu öne sürmenin mümkün olduğu, düşük gelir gruplarından elde etmiş olduğu karlılık oranları daha sürdürülebilir ve uzun vadeli. En üst gelir grubunda olan yatırımcıların kısa vadede getirileri, düşük gelir grubundakilere göre daha yüksek olabilir. Ancak gerek bankacılık sektörünün ülkemizde ve dünyadaki geçmişi, gerekse bankaların bu geçmiş süreç içerisindeki hareketlerine karşı verilmiş olan reaksiyonlar, bu gelirlerin kısa vadede olacağını ve yatırımcıların yine alternatif yatırım

kanallarına yöneleceklerini göstermektedir. Bu nedenle, katılım bankalarının daha düşük gelir grubundaki yatırımcıları daha fazla çekecek alternatif pazarlama kanallarına yönelmelerinde yarar vardır. Bugünün düşük gelir grubundaki bireylerinin gelecekte yüksek gelir grubuna girecekleri de düşünüldüğünde, ayakları yere sağlam basan ve taviz vermeyen bir katılım bankacılığı sektörü, yakın gelecekte bilgi asimetrisi ve bundan kaynaklanan finansal krizlerle de mücadelede etkili rol oynayabilir.

Kaynakça

- Akerlof, G. (1970). The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488-500.
- Aktan, Ç. C. (1995). Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm. *Amme İdaresi Dergisi*, 28(1), 3-30.
- Akyüz, F., Soba, A. Ş. ve Yeşil, T. (2020). Katılım Bankalarının CAMELS Analizi Yöntemiyle Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 87(1), 145-166.
- Avcı, T. ve Aktaş, M. (2015). Katılım Bankalarının Kar Payı Ödemeleri İle Mevduat Bankalarının Faiz Ödemelerinin Birbirlerine Yakın Olmasının Nedenlerinin Araştırılması. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 41-51.
- Awdeh, A. (2012). Banking Sector Development and Economic Growth in Lebanon. *International Research Journal of Finance and Economics*, 100(1), 53-62.
- Ayrıçay, Y., Yardımcıoğlu, M. ve Demir, B. (2014). Mevduat ve katılım bankalarının finansal performanslarının karşılaştırılması. *KSÜ İİBF Dergisi*, 4 (2), 1-18.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education (6th ed.)*. London and New York, NY Routledge Falmer.
- Çonkar, M. K. ve Gökgöz, H. (2021). Katılım Bankaları Kar Payı Oranlarını Etkileyen Faktörler: Mevduat Faiz Oranları ve Kar Payı Oranlarının Yakınlığıyla İlgili Bir Değerlendirme. *Journal of Business Research-TURK 2021*, 13(1), 235-251.
- Dinç, Y. (2017). Katılım Bankalarında Havuzlar ve Birim Hesap Değeri; Vade Uyumsuzluğu ve Fon Kullandırımı Üzerine Öneriler. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 9-21.
- Erdoğan, M. (1993). Liberal Anayasacılık ve Hayek. *Türkiye Günlüğü*, 22(1), 95-102.
- Fama, E. ve French, K. (1993). Common risk factors in the returns of stocks and bonds. *Journal of Financial Economics*, 81(3), 3-56.
- Genesove, D. (1993). Adverse Selection in the Wholesale Used Car Market. *Journal of Political Economy*, 101(4): 644-65.
- Hayek, F.A. (1993). *Liberal Bir Sosyal Düzenin İlkeleri*. Çev. Atilla Yayla, Sosyal ve Siyasal Teori, Der. Atilla Yayla, Siyasal Kitabevi.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Bilim Kitap Kırtasiye Yayınevi.
- Kartal, C. (2020). Katılım Bankalarının Kar ve Maliyet Kriterleri Açısından VIKOR Yöntemi İle Performans Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 158-175.
- Kolukısa, H. (2018). Türkiye'de Katılım Bankaları ve Mevduat Bankalarının Faiz ve Kar Oranları İle Takipteki Kredi Oranları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ASED)*, 2(2), 47-70.
- Kofoğlu, İ. H. (2020). Katılım Bankaları Kar Payı Oranlarının Enflasyon ve Faizle İlişkisi. *International Online Conference on Social Sciences Researches*, 1(1), 40-55.
- Morais, B., Peydro, J.-L., & Roldan Peña, J. O.-R. (2019). The international bank lending channel of monetary policy. *Journal of Finance*, 74(1), 55-90.

- Özdemir, M. (2019). Katılım Bankaları ve İslami Mikrofinans: Türkiye'deki Mevcut Durum ve Öneriler. *Journal of BRSA Banking and Financial Markets*, 13(2), 121-160.
- Özulucan, A. ve Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 85-108.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *The Journal of Social Economic Research*, 16(31), 296-324.
- Shukla, S. (2014). Analysis of Banking System Performance Of Select Global Economies With That Of India - During And After The Global Financial. *Procedia Economics and Finance*, 11(2014), 383 – 395.
- Spread, P. (2011). Situation as Determinant of Selection and Valuation. *Cambridge Journal of Economics*, 35(3), 335-56.
- Süngü, Ş. T. ve Dilek, S. (2020). Katılım Bankaları İle Konvansiyonel Bankaların İşleyişlerine Yönelik Müşteri Algı Farklılıklarının Analizi. *İtobiad*, 9(5), 3966-3987.
- Tuncay, M. (2018). Katılım Bankaları İle Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *INJOSOS Al-Farabi International Journal on Social Sciences*, 2(1), 160-176.
- Yurttadur, M. ve Demirbaş, H. (2017). Türkiye'de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *İGÜ Sos. Bil. Derg.*, 4(2), 89-117.
- Yücel, A. ve Atlı, Y. (2014). Katılım Bankalarında Elektronik Pazarlama Uygulamaları: Elazığ İli Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 44(1), 157-178.
- Zogjani, J., Kelmendi, M., Humolli, B. ve Raçi, S. (2016). The Impact of Banking Performance in Banking Sector - Evidence for Kosovo. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 7(1), 355 - 362.